

GONG

**KONAČNI IZVJEŠTAJ O IZBORIMA ZA IZBOR ZASTUPNIKA U HRVATSKI
SABOR**

4. prosinca 2011.

Sažetak	3
1. Uvod i opća ocjena izbornog procesa	4
2. Administracija izbora / Popisi birača i prethodna registracija birača u inozemstvu	6
Državno izborno povjerenstvo (DIP)	4
Gradska i općinska izborna povjerenstva i birački odbori	6
Ministarstvo uprave, Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba i popisi birača	8
Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (MVPEI) i prethodna registracija birača u inozemstvu	10
Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i ostvarivanje biračkog prava osoba s invaliditetom	11
3. Kandidiranje i medijska kampanja	12
4. Financiranje izborne kampanje	15
5. Tijek izbora i zaštita izbornog prava	17
6. Objava rezultata	20
7. Preporuke	20
Biračko pravo	21
Izborna administracija	21
Popisi birača	21
Izborna kampanja i promidžba	22
Financiranje kampanje	22
Izborni dan	23

Sažetak

GONG svoja zapažanja o izbornom procesu temelji na praćenju rada institucija nadležnih za provođenje izbora, prvenstveno: Državno izborno povjerenstvo (u daljnjem tekstu: DIP), Ministarstvo uprave te Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (u daljnjem tekstu: MVPEI), na praćenju medijske izborne kampanje, praćenju financiranja izborne kampanje, promatranju oba izborna dana na uzorkom određenim biračkim mjestima u Hrvatskoj i pojedinim biračkim mjestima u inozemstvu, te na dodatnoj provjeri izbornih rezultata putem metode paralelnog prikupljanja i obrade rezultata te post-izbornim analizama.

Izbori su u najvećem dijelu provedeni u demokratskoj atmosferi koja je većini birača biračima omogućila ostvarivanje njihovog biračkog prava, a sudionici izbora bili su uglavnom informirani o svojim pravima i obvezama. Ipak, nedostaci se i dalje očituju u manjku sustavnog i vidljivog djelovanja institucija na području edukacije birača o popisima birača i drugim aspektima izbornog procesa, što je utjecalo na ostvarivanje biračkog prava dijela birača, posebice onih koji su glasali ili namjeravali glasati izvan mjesta prebivališta. Javno povjerenje u izborni proces i dalje narušavaju sumnje vezane za popise birača, kao i zastarjela i nedovoljno jasna pravila medijskog praćenja izbora.

Predizborno razdoblje bilo je obilježeno nedoumicama u vezi provedbe izbora od kojih se neke posljednjih nekoliko godina ponavljaju – prvenstveno pitanja ažurnosti popisa birača u inozemstvu, primjene novih propisa o financiranju izbornih kampanja, te obaveze medija. U ovim izborima pojavilo se i pitanje prava kandidiranja osoba osuđenih na zatvorsku kaznu, odnosno osoba osuđenih za ratni zločin koje nije adekvatno regulirano postojećim propisima.

Zamijećen je napredak u radu institucija nadležnih za izborni proces, osim u slučaju Ministarstva uprave. U ovim izborima DIP je imao aktivniju ulogu u izbornom procesu u smislu aktivnog pristupa reguliranju izbornog procesa i podizanju standarda, što je doprinijelo kvaliteti izbornog procesa. Dodatno, objavljivanje većine sadržaja iz svoje nadležnosti na Internet stranici DIP-a podiglo je transparentnost procesa. Međutim, uslijed nedorečenosti propisa DIP je neke elemente izbornog postupka i provedbe izbora moralo tumačiti *ad hoc* i izdavati dodatne upute nižim izbornim povjerenstvima.

Izborni proces bio je transparentniji od prijašnjih i uslijed primjene novih propisa vezanih za financiranje izbornih kampanja. Regularnost financiranja izbornih kampanja bila je na visokoj razini, a na osnovi podataka koje su predstavili GONG i Transparency International Hrvatska (u daljnjem tekstu: TIH) može se zaključiti kako se većina stranaka, lista i kandidata pridržavala

pozitivnih zakonskih propisa i usvojenih demokratskih standarda, a gotovo svi sudionici izbora u rokovima su predali i objavili financijske izvještaje.

Unatoč činjenici da su posljednji izbori organizirani i provedeni korektno i transparentno, ponovno su se pokazale nužnima promjene, usklađivanje i poboljšanja propisa s ciljem povećanja transparentnosti i legitimnosti izbornog procesa. Postojanje tih problema izravna je posljedica činjenice da politički dionici pokazuju interes za izbore samo ili uglavnom u vrijeme izbora, što rezultira ponavljanjem uglavnom istih tema i problema za svake izbore. Opći je zaključak da je nužna i hitno potrebna potpuna revizija i uređivanje izbornog zakonodavstva u svim segmentima, kako bi izbori bili u potpunosti poštene te u skladu s najvišim međunarodnim standardima.

1. Uvod i opća ocjena izbornog procesa

Ovaj Izvještaj sadrži analizu praćenja izbornog procesa s preporukama za unaprjeđenje izbornog procesa.

Prije raspisivanja izbora, GONG je ponovno upozorio na problem neusklađenosti broja birača po izbornim jedinicama koji nije u zakonskim okvirima. Naime, Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor predviđa da razlika između broja birača po pojedinim jedinicama ne smije biti veća od +/- 5 %. Na parlamentarnim izborima 2007. ta je razlika u tri izborne jedinice bila znatno veća, a kako nije došlo do izmjena i dopuna Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, isto se isto očekivalo i na izborima 2011. godine. Na to je upozorio i Ustavni sud u svojem Izvješću od 2010. godine. GONG je apelirao na nadležne institucije da odmah nakon provedenih izbora 2011. godine provedu izmjene zakona i usklade sve potrebne propise.

Odlukom Predsjednika Republike Hrvatske od 31. listopada 2011. raspisani su izbori za zastupnike u Hrvatski sabor, koji su održani 3. prosinca 2011. (u inozemstvu) te 4. prosinca 2011. (u Hrvatskoj i inozemstvu). Pravo da sudjeluje na izborima imalo je 4.504.081 birača (od toga 4.092.323 u Hrvatskoj te 411.758 u inozemstvu). 2.446.831 birača pristupilo je glasanju, odnosno njih 54,32%.

U Republici Hrvatskoj bilo je otvoreno 6.873 biračkih mjesta, dok je u inozemstvu bilo otvoreno 124 biračkih mjesta. Izbore su organizirali i proveli DIP te izborna povjerenstva izbornih jedinica,

gradska i općinska izborna povjerenstva te birački odbori, dok je cjelokupan proces izbora nadzirao DIP.

Provođenje izbora regulirano je s nekoliko zakona, od kojih je onaj izborni pretrpio brojne izmjene i dopune proteklih nekoliko godina, ali bez sustavnih izmjena i poboljšanja, te s nizom obvezatnih uputa DIP-a. Prije raspisivanja izbora, DIP je inicirao izradu pročišćenog teksta izbornog zakona, što je Odbor za zakonodavstvo Hrvatskog sabora i usvojio. Međutim, zbog nedorečenih i nepreciznih zakona, brojne su situacije ostale neregulirane, što je otvorilo put za različita pravna tumačenja. Stoga je DIP u određenim situacijama morao preuzeti ulogu arbitra te, poradi pravne sigurnosti sudionika izbornog postupka, donositi *ad hoc* upute i tumačenja propisa, o čemu detalje navodimo u nastavku izvještaja.

Izbori su većinom provedeni u demokratskoj atmosferi koja je većini birača omogućila ostvarivanje njihovog biračkog prava, a sudionici izbora bili su uglavnom informirani o svojim pravima i obvezama. Izbori su organizirani i provedeni korektno, uz naglašeno kratke izborne rokove. Zamijećen je kvalitetan rad institucija nadležnih za izborni proces, osim u slučaju Ministarstva uprave, koje nije bilo aktivno uključeno u izborni proces u mjeri koja se od te institucije očekivala, o čemu će detaljnije biti riječi u nastavku izvještaja. Neadekvatnost izborne regulacije uočena je i vezano za medijsko praćenje izborne kampanje. Izborna kampanja bila je transparentnija u pogledu financiranja, donatora i troškova kampanje, s obzirom na primjenu novih propisa o financiranju izbornih kampanja i proaktivno djelovanje DIP-a u provođenju tih propisa.

GONG je tijekom studenog i prosinca 2011. godine odgovorio na 371 upit građana emailom te na više od 500 telefonskih upita građana vezano za izborni proces. Dio upita preusmjeren je u DIP zbog nepostojanja preciznih propisa za provođenje izbora.

Ovaj izvještaj sastoji se od sljedećih poglavlja: Administracija izbora/Popisi birača i prethodna registracija birača u inozemstvu, Kandidiranje i medijska kampanja, Financiranje izborne kampanje, Tijek izbora i zaštita izbornog prava, Objava rezultata te Preporuke.

2. Administracija izbora / Popisi birača i prethodna registracija birača u inozemstvu

Državno izborno povjerenstvo (DIP)

S obzirom na kratkoću izbornih rokova, opseg posla, pravni okvir kojim mnoge stvari nisu bile regulirane, možemo zaključiti da je DIP organizirao i proveo izbore na korektan i transparentan način, postavljajući više standarde, posebice u odnosu na provođenje novih propisa o financiranju izbornih kampanja. Sjednice DIP-a su bile javne.

DIP je donio 10 obvezatnih uputa, a osim toga, tijekom i nakon izbora, DIP je izdao više od 20 priopćenja za javnost u vezi redoslijeda izbornih radnji, procedure kandidiranja, transparentnosti financiranja izborne promidžbe, reguliranja medijske kampanje, glasanja birača nacionalnih manjina, izbornog dana, izvješća o privremenim i neslužbenim rezultatima izbora, ponavljanju izbora, broju birača, itd. Dodatno, DIP je objavio sva rješenja (ukupno 28) na pristigle prigovore u toku kandidacijskog postupka i izbornog procesa te važnije odgovore na upite sudionika izbornog procesa, medija, organizacija civilnog društva i građana (ukupno 46), što pokazuje nastavak aktivnog pristupa DIP-a izborima i doprinosi jačanju povjerenja građana u izborni proces. U smislu edukacije birača, DIP je redovito odgovarao na telefonske i pismene upite svih zainteresiranih dionika, no važno je istaknuti da je i na ovim izborima izostala sustavna, sveobuhvatna kampanja informiranja i edukacije birača, na što je upozorila i Ograničena promatračka misija OEES-a. Uslijed nedostatnih financijskih sredstava, DIP je na svojim internetskim stranicama objavio dva edukativna letka za birače vezane za popise birača i ostvarivanje biračkog prava u inozemstvu ili izvan mjesta prebivališta unutar Hrvatske, no bez mogućnosti njegove šire distribucije, odnosno dostupnosti biračima koji nemaju pristup Internetu.

Izdvajamo neke od pozitivnih DIP-ovih odluka i aktivnosti:

- izrada posebne aplikacije za izradu i slanje kandidatura, kao pomoć sudionicima izbora;
- izrada posebne aplikacije za praćenje troškova financiranja kampanja i izradu financijskih izvješća, kao pomoć sudionicima izbora i dodatni alat za nadzor;
- organizirane edukacije za stranke prije raspisivanja izbora o novim pravilima financiranja izbornih kampanja;
- upute nižim izbornim povjerenstvima za provjeru lokacija biračkih mjesta prije određivanja biračkih mjesta te provjeru uređenosti biračkih mjesta na dan izbora;

- uputa biračkim odborima o načinu glasanja birača koji ne može pristupiti unutar biračkog mjesta a dođe izvan biračkog mjesta;
- povećanje broja biračkih mjesta u Bosni i Hercegovini na 30 u odnosu na prvotni prijedlog od 17 biračkih mjesta;
- dogovor s Hrvatskom narodnom bankom oko uvida u račune stranaka, lista i kandidata u realnom vremenu, za potrebe nadzora financiranja kampanja;
- upute vezane za ispostavljanje računa za financiranje izbornih kampanja subjektima oglašavanja (računi trebaju glasiti na stranku/listu/kandidata koji je naručio medijsku promidžbu);
- objava na internetskoj stranici DIP-a aplikacije pretraživanje biračkog mjesta po mjestu stanovanja neposredno prije dana izbora;
- naknada troškove asistenata gluhoslijepim osobama na izborni dan, kako bi mogli pristupiti biračkom mjestu.

DIP je provodio i nadzor nad financiranjem izborne kampanje, tumačeći zakonske odredbe u cilju podizanja transparentnosti. Dodatno, DIP je upućivao sve potencijalne situacije kršenja propisa državnom odvjetništvu radi pokretanja odgovarajućih postupaka. Po okončanju izbora, DIP je na internetskim stranicama objavio rezultate po biračkim mjestima koji su ovaj put objavljeni na pristupačan način za potrebe pretraživanja po adresama. Također, DIP je nastavio s predviđenim aktivnostima nadzora nad financiranjem izbornih kampanja nakon objave konačnih rezultata izbora.

Pred DIP-om u narednom razdoblju stoje daljnji izazovi, prvenstveno u smislu etabliranja kao neovisnog, stručnog i u potpunosti profesionalnog tijela koje pokreće i provodi izbornu reformu te podiže razinu educiranosti, povjerenja i participacije građana u izbornom procesu. Od DIP-a se očekuje proaktivno djelovanje i u razdoblju kad nema izbora, pogotovo s obzirom na ustaljenu praksu izostanka djelovanja od strane ostalih dionika izbornog procesa, prvenstveno izvršne i zakonodavne vlasti.

Gradska i općinska izborna povjerenstva i birački odbori

GONG je korektno surađivao s izbornim povjerenstvima, kao i s većinom biračkih odbora. U rješavanju problema koji su se pojavili na nekim biračkim mjestima, GONG je naišao na razumijevanje i pomoć članova izbornih povjerenstava i većine biračkih odbora.

DIP je izradio i objavio Podsjetnik za rad biračkih odbora u Hrvatskoj i Podsjetnik za rad biračkih odbora u inozemstvu. Održane su edukacije za predsjednike i zamjenike viših izbornih povjerenstava kao i za dio biračkih odbora u inozemstvu. Nastavlja se trend više kvalitete rada i educiranost biračkih odbora na biračkim mjestima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Rad biračkih odbora u Hrvatskoj GONG-ovi promatrači ocijenili su uglavnom dobrim i korektnim, uz iznimke manjeg broja biračkih mjesta koja nisu bila propisno uređena i na kojima birački odobri nisu poznavali ili su kršili proceduru. Izazov u educiranju članova biračkih odbora unutar Hrvatske predstavljalo je i mijenjanje članova imenovanih od političkih stranaka u zadnji čas, čak i dan prije održavanja izbora. U takvim okolnostima bilo je za očekivati kako neki članovi biračkih odbora neće biti adekvatno educirani za obavljanje svojih dužnosti.

Unatoč zamijećenom napretku, potrebno je, u smislu jačanja profesionalizacije i stručnosti nižih tijela koja provode izbore, zakonom propisati ranije imenovanje članova biračkih odbora te sustavan pristup njihovoj edukaciji.

Ministarstvo uprave, Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba i popisi birača

Kao i na prethodnim izborima, i na ovima je aktualiziran problem tzv. fiktivnih prebivališta, odnosno birača koji faktički ne prebivaju u Republici Hrvatskoj, a zbog čega se u popisima birača nalazi nerealan broj birača. Dodatni problem predstavlja određen broj preminulih birača u popisima birača za tzv. Dijasporu, s obzirom na poteškoće u dobivanju potrebnih dokumenata i informacija o preminulim biračima u inozemstvu. Nastavljen je trud diplomatsko – konzularnih predstavništava (DKP) Republike Hrvatske i Gradskog ureda za opću upravu Grada Zagreba vezano za brisanje broja preminulih birača iz Središnje evidencije popisa birača. Iz Središnje evidencije popisa birača brisano je 7 988 umrlih birača u periodu od 8.11.2009. godine do 19.11. 2011. godine, no ovaj je problem potrebno sustavno riješiti.

Ministarstvo uprave je u studenom obavilo pripremu popisa birača za provođenje izbora slanjem okružnice nižim tijelima. Dodatno, građanima je omogućena, kao i do sada, provjera podataka u popisima birača na internetskim stranicama Ministarstva uprave te SMS provjera putem operatera T-mobile i VIP (uz standardnu cijenu SMS-a).

Informiranje javnosti o popisima birača od strane Ministarstva uprave bilo je minimalno. Izostala je bilo kakva značajna edukacija i sustavno informiranje birača, čemu u prilog govori i velik broj birača koji su se svojim pitanjima obratili GONG-u i DIP-u. Nadalje, sukladno informacijama koje je GONG dobivao od građana, uredi za opću upravu bili su upoznati s procedurom za glasanje izvan mjesta prebivališta, no različito su je provodili, uključujući u nekim slučajevima i kraćenje propisane procedure kako bi izašli u susret biračima. Ipak, zbog

pravne sigurnosti i predvidljivosti, važno je da se procedura provodi dosljedno i ujednačeno u svim uredima za opću upravu. GONG je zaprimio značajan broj reakcija birača, nezadovoljnih kompliciranom i tromom procedurom, s obzirom da su birači morali slati zahtjeve za potvrde jednom uredu, pričekati dostavu potvrde i potom dostavljati potvrde drugom uredu, iako su uredi opće uprave umreženi i procedura se može skratiti uspostavljajući neposrednu intranet komunikaciju između ureda. Navedeno svakako treba biti regulirano??? prilikom prvih promjena Zakona o popisima birača.

Za razliku od ureda za opću upravu koji su izdavali potvrde za glasanje izvan mjesta prebivališta u Republici Hrvatskoj, Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba, koji vodi Središnju evidenciju birača s prebivalištem u inozemstvu, proaktivno je obavljao svoj posao te je, u suradnji s informatičkom tvrtkom APIS-IT d.o.o. osmislio informatička rješenja koja su unaprijedila i ubrzala procedure vezane za prethodnu registraciju i izdavanja potvrda biračima iz inozemstva na izborni dan.

Potaknuti ponavljanjem rasprave o vjerodostojnosti popisa birača, GONG je nadležnom Ministarstvu uprave javno postavio pitanje zašto popise birača u Hrvatskoj vode i održavaju dvije različite tvrtke i na koji način takav aranžman utječe na ažuriranje popisa birača u realnom vremenu, kao i na zaštitu osobnih podataka. GONG je tijekom 2010. i 2011. godine od Ministarstva uprave putem postupka po Zakonu o pravu na pristup informacijama pribavio preslike svih ugovora Ministarstva s tvrtkama APIS-IT i MCS d.o.o. Iz prikupljene dokumentacije nije jasno zašto popise birača još uvijek vode i održavaju dvije različite tvrtke, na koji način takav aranžman utječe na ažuriranje popisa birača u realnom vremenu kao i na zaštitu osobnih podataka te zašto se s jednom od odabranih tvrtki sklapaju ugovori izvan javnih natječaja za pojedinačne usluge vezano za pojedinačne izbore, suprotno zaključcima Vlade Republike Hrvatske. Naime, Ministarstvo uprave sklopilo je još 1998. godine, u postupku pozivnog natječaja, ugovor o informatizaciji evidencija o osobnim stanjima građana s privatnom tvrtkom MCS d.o.o., koji se odnosio na sve matične urede osim Grada Zagreba, Velike Gorice, Zaprešića i Samobora, a koje je vodio bivši Gradski zavod za obradu podataka, danas APIS-IT¹. Vlada Republike Hrvatske donijela je u siječnju 2009. Zaključak kojim se navedene informatičke usluge povjeravaju tvrtki APIS-IT koja raspolaže s odgovarajućim znanjem i kapacitetom. Ministarstvo uprave sklopilo je putem javnog natječaja 2009. godine ugovor s APIS-IT o vođenju i održavanju popisa birača kojim se predviđa prijenos održavanja sustava na APIS-IT, uz implementaciju novog sustava vođenja popisa birača. APIS-IT je do implementacije novog sustava podugovorio vođenje i održavanje popisa birača s tvrtkom MCS d.o.o.

¹ Agencija za podršku informacijskim sustavima i informacijskim tehnologijama d.o.o. – u vlasništvu države i Grada Zagreba

Međutim, tijekom 2010. godine Ministarstvo uprave je dodatno, bez javnog natječaja u pregovaračkom postupku bez prethodne objave, ugovore za poslove obrade podataka za kontrolu potpisa prikupljenih u sindikalnoj inicijativi za raspisivanje referenduma ugovorilo s tvrtkom MCS d.o.o. Na isti način je tijekom 2011. godine ugovorilo, bez javnog natječaja s tvrtkom MCS d.o.o. poslove dorade i informatičku podršku za provedbu izbora za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina vezano za popise birača 2011. godine, kao i najnoviji ugovor na iznos od 800.000,00 kuna za usluge podrške, nadzora i praćenja informatičkog sustava za potrebe parlamentarnih izbora 2011. godine. Dodatno, Ministarstvo uprave je početkom 2011. godine zaprimilo od tvrtke APIS-IT Prijedlog razvoja novog sustava popisa birača i državnih matica te knjige državljana (evidencije osobnih stanja građana, s procjenom troška uvođenja novog sustava u iznosu od 19.364.000,00 kn bez PDV. Prijedlog nije prihvaćen jer, prema navodima iz dopisa Ministarstva uprave koje je zaprimio GONG, nisu bila osigurana sredstva u državnom proračunu.

GONG nije, unatoč pisanom zahtjevu, od Ministarstva uprave dobio odgovor na pitanje koliko je ukupno osoba prijavljeno za glasanje izvan mjesta prebivališta unutar Hrvatske za potrebe izbora.

Prikupljeni podaci i ocjene rada Ministarstva uprave zabrinjavajući su jer potiču sumnju u to postoji li stvarna spremnost i volja institucije da se navedeni problemi riješe, da se postave novi i bolji standardi u vezi provedbe izbora te da se koriste sva dostupna informatička rješenja koja bi pridonijela informatizaciji javne uprave, na korist birača. Slijedom toga, opravdana je zabrinutost da će se slični problemi ponoviti i na sljedećim izborima ukoliko ne dođe do značajnijih promjena pravnog okvira i prakse.

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (MVPEI) i prethodna registracija birača u inozemstvu

MVPEI i diplomatsko-konzularna predstavništva (DKP-i) su po treći put provodili postupak prethodne registracije birača koji glasaju izvan mjesta prebivališta. Također, zadaća MVPEI-a i DKP-ova bila je informiranje i educiranje birača izvan Republike Hrvatske o mogućnosti prethodne registracije. Dodatno, DKP-i su bili zaduženi za izdavanje potvrda za glasanje na izborni dan te za zaključivanje i ovjeru Popisa za glasanje s biračkih mjesta nakon završenog glasanja.

MVPEI je bio vrlo otvoren za suradnju, nastojeći ispuniti svoje nadležnosti što je moguće profesionalnije. Iako na općim internetskim stranicama MVPEI-a nisu bile objavljene upute o proceduri prethodne registracije, pojedini DKP-i su objavili upute i obrasce za prethodnu

registraciju na svojim Internet stranicama. MVPEI je u suradnji s DIP-om dodatno educirao DKP-e o izborima i njihovim nadležnostima.

GONG je obavio provjeru poštuje li se propisana procedura prilikom prethodne registracije te provjerio educiranost i profesionalnost službenika DKP-a, kao i dostupnost informacija o prethodnoj registraciji građanima. Tijekom razdoblja za prethodnu registraciju GONG je odgovarao na upite birača koji su se htjeli prethodno registrirati te ih je zamolio da jave bilo kakve poteškoće i nepravilnosti prilikom registracije. Ukupno je za glasanje u inozemstvu prethodno registrirano 16.231 birača, najviše u Njemačkoj, BiH te Švicarskoj. Proces prethodne registracije prošao je bez većih poteškoća, a djelatnici DKP-a bili su uglavnom upoznati s procedurom. Ipak, s obzirom na dojave pojedinih birača koji nisu bili upoznati s prethodnom registracijom te su zbog toga ostali uskraćeni za pravo glasa, i ovdje se pokazala potreba za sustavnom edukacijom birača o mogućnosti prethodne registracije.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i ostvarivanje biračkog prava osoba s invaliditetom

Pravobraniteljica za osobe sa invaliditetom, u suradnji s DIP-om i Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi, predložila je da se biračka mjesta pokušaju organizirati u domovima socijalne skrbi gdje je to moguće s obzirom na tehničke mogućnosti, kako bi se omogućilo glasanje osobama s invaliditetom koje su smještene u tim ustanovama. Međutim, usprkos dijelu ustanova socijalne skrbi koje su uspjele obaviti sve potrebne radnje kako bi njihovi korisnici ostvarili biračko pravo, i ove je parlamentarne izbore obilježila nemogućnost glasanja značajnome broju bolesnih i nemoćnih osoba koje su se na izborni dan nalazili u stacionarima, bolnicama ili staračkim domovima, s obzirom da u većini ustanova glasanje nije bilo organizirano.

Osim toga, budući da prema Zakonu o popisima birača osobe koje su pravomoćnom sudskom odlukom potpuno lišene poslovne sposobnosti nisu upisane u popis birača, te osobe ne mogu ostvariti svoje biračko pravo. Biračko pravo im je zajamčeno ne samo Ustavom (odredbom o općem i jednakom biračkom pravu svih hrvatskih državljana sa navršених 18 godina), već im je i dodatno osigurano međunarodnom Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom, koju je Hrvatska ratificirala i koja je kao takva u skladu s ustavnim odredbama po svojoj pravnoj snazi iznad zakona. Upravo zbog takve zakonske nepravilnosti GONG je zajedno s Udrugom za samozastupanje pokrenuo pravni postupak kojim će pokušati pravnim putem izboriti upis u popis birača za jednu osobu lišenu poslovne sposobnosti. Naime, sudska praksa Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Alajos Kiss v. Hungary* po prvi put navodi kako se diskriminatorno oduzimanje biračkog prava isključivo temeljem odluke o lišenju poslovne sposobnosti bez

individualizirane sudske procjene ne može se smatrati legitimnim razlozima za ograničavanje biračkog prava. Dodatno, pred Ustavnim sudom je i podnesak za ocjenu ustavnosti navedenih odredbi iz Zakona o popisima birača koje automatizmom oduzimaju biračko pravo osobama potpuno lišenim poslovne sposobnosti.

3. Kandidiranje i medijska kampanja

Službena izborna promidžba trajala je vrlo kratko i ponudila, kao i na prijašnjim parlamentarnim izborima, loša rješenja medijskog praćenja sudionika izbora, uslijed neadekvatnih propisa. Građani nisu imali prilike dobiti kvalitetne i jasne informacije vezano za programe sudionika izbora, a nisu bila omogućena niti sučeljavanja. Zastarjela medijska pravila omogućila su svim strankama i kandidatima pravo na jednak medijski prostor, bez obzira na zastupljenost stranaka i kandidata u Saboru i/ili potporu kod biračkog tijela. Uz navedena pravila striktno jednakosti te uz vrlo jednostavne uvjete kandidiranja stranaka i tzv. neovisnih lista ponovno je došlo do velikog broja kandidiranih lista što je kroz različite „cirkusantske“ istupe pojedinih kandidata zagušilo medijski prostor narušavajući samu svrhu izborne kampanje – kvalitetno informiranje birača i otvaranje prostora za kvalitetnu javnu raspravu.

Izbornu kampanju je obilježio korupcijski skandal vezan za financiranje HDZ-a i podizanje optužnice protiv HDZ-a kao pravne osobe te sudski procesi protiv bivšeg predsjednika Vlade Ive Sanadera. HDZ je, pokušavajući mobilizirati svoje biračko tijelo, dijelom temeljio svoju kampanju na iracionalnim elementima „straha od komunizma“.

Kukuriku koalicija je vodila pozitivnu kampanje te se pomirljivo odnosila prema vladajućem HDZ-u navodeći kako ne žele likovati nad HDZ-om. Kampanju su obilježili susreti s građanima u obliku javnih rasprava pri čemu se prezentirao službeni plan koalicije nazvan Plan 21.

Prije isteka roka za predaju kandidacijskih lista, DIP je na zahtjev stranke HDSSB dao mišljenje o potencijalnoj kandidaturi i/ili postavljanju za nositelja liste osobe pravomoćno osuđene za ratne zločine. GONG je pozvao nadležne institucije, a posebno Ustavni sud, da popune pravne praznine i preuzmu odgovornost pravodobnom reakcijom, kojom bi se poslala poruka da političke odluke ne mogu donositi osobe i organizacije koje ne prihvaćaju i ne poštuju ustavni poredak i temeljne vrijednosti političke zajednice. DIP je u svojem mišljenju zauzeo stajalište da konkretna osoba može biti nositelj liste, ali ne i kandidat na listi, s obzirom na odredbu izbornog zakona koja predviđa gubitak mandata zastupnika u Hrvatskom saboru zbog pravomoćne osude na kaznu zatvora dužu od 6 mjeseci. S druge strane, Ustavni sud zauzeo je stajalište da konkretna osoba ne može biti niti nositelj liste, niti kandidat na listi pozivajući se na temeljne

ustavne vrednote, navodeći da „s aspekta utjecaja na birače i cjelokupni izborni proces - nositelj liste ima i pravno i faktički jaču poziciju od samih kandidata na dan izbora, jer se imena kandidata - za razliku od imena nositelja liste - ne pojavljuju na glasačkim listićima.“ Ovim slučajem je ponovno došla do izražaja apsurdnost izbornog zakonodavstva koje jasno ne određuje zabranu kandidiranja osobama osuđenima za najteža kaznena djela. Dugotrajni izostanak političke volje za uređenjem ukupnog izbornog zakonodavnog okvira rezultirao je prihvaćanjem ovakvog trenutnog stanja od strane svih dionika ali i ovlaštenih tijela, a to je vidljivo i u ovom pojedinačnom slučaju. Naime, Ustavni sud je ovim mišljenjem ukazao „na smjer koji moraju slijediti sva tijela za provedbu izbora i svi sudionici izbornog procesa. Odluke donesene u izbornom procesu moraju biti usklađene s temeljnim vrednotama hrvatske ustavne države.“

U zakonski predviđenom roku, DIP je objavio 313 pravovaljanih kandidacijskih lista te 56 kandidatura kandidata nacionalnih manjina. Ponovo je elektronički provjeravana valjanost potpisa pri podnošenju kandidatura te su eliminirani dvostruki potpisi. DIP je odbio kandidature koje nisu udovoljavale zakonskim uvjetima, a dozvolio je promjenu kandidata na jednoj kandidacijskoj listi nakon roka za predaju kandidacijskih lista DIP-u, no prije njihove objave. Ustavni sud potvrdio je takvu odluku DIP-a.

Kontroverze u javnosti izazvalo je i nekoliko odluka Vlade Republike Hrvatske vezano za dodjelu imovine ili sredstava pojedinim skupinama neposredno prije izbora. Primjerice, nekoliko tjedana prije izbora osnovano je posebno povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije (HKB), zaduženo za povrat imovine oduzete Katoličkoj crkvi. Dogovoreno je kako će Vlada nadoknaditi oduzetu imovinu u vrijeme komunističke Jugoslavije, za ona dobra koja se Katoličkoj crkvi ne mogu vratiti u naravi. Dodatno, na jednoj od posljednjih sjednica Vlade usvojena je odluka o transferiranju 16 milijuna kuna iz državnog proračuna za financiranje obrazovnih, kulturnih, znanstvenih i zdravstvenih programa i projekata u Bosni i Hercegovini. Prihvaćena su 373 zahtjeva, a najviše je sredstava dobila Katolička crkva.

Vezano uz sadržaj predizborne kampanje, zabrinjavaju neprimjerene izjave dvojice HDZ-ovih izbornih kandidata, od kojih se nije ogradila predsjednica stranke, iako je u obje prilike bila osobno prisutna. Prva izjava² odnosila se na aluzije o nacionalnosti kandidata drugih stranaka a povodom nje je reagirao pučki pravobranitelj istaknuvši da je suprotna Zakonu o suzbijanju diskriminacije budući izravno potiče na diskriminaciju.

² "Zamislite si ta imena – Veljka, Rajka, Ranka... pa ja sam mislio da tu sastavljaju srpsku vladu, a ne hrvatsku"

Druga izjava³ odnosila se na osobe različite spolne orijentacije, a Etičko povjerenstvo ustvrdilo je da je izjava suprotna Izbornom etičkom kodeksu. U zajedničkom istupu, pučki pravobranitelj i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova istaknuli su da izjava zbog javnog poticanja na diskriminaciju predstavlja kršenje Zakona o suzbijanju diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti spolova. Kandidat se u svom priopćenju za medije povodom ove izjave ispričao svima "koje je možda uvrijedio".

HDZ u oba slučaja nije dao službeni stav/komentar stranke o izjavama, što je neprimjereno s obzirom na sadržaj samih izjava u kojima se javno potiče na diskriminaciju, te adekvatnu osudu nadležnih javnih institucija. Vijeća za elektroničke medije provodilo je uobičajen nadzor nad radom nakladnika te je povodom raspisivanja izbora uputilo nakladnicima i medijima standardnu Preporuku o načinu postupanja u vrijeme predizborne promidžbe.

Etičko povjerenstvo djelovalo je u skladu sa zakonom, usvojilo Izborni etički kodeks te izdalo 28 očitovanja o pojedinim aspektima izborne kampanje i ponašanju izbornih sudionika. Sva očitovanja objavljena su na internetskim stranicama DIP-a. Međutim, Etičko povjerenstvo nije odigralo značajniju javnu ulogu u izbornoj kampanji.

Izbornu su šutnju podjednako kršile veće i manje stranke, i to na različite načine. GONG-u je dojavljeno lijepljenje plakata na gradskom info centru, dijeljenje letaka, pojavljivanje letaka pojedinih političkih stranaka u poštanskim sandučićima, SMS poruke i Facebook aktivnosti s uputama o glasanju, te telefonsko agitiranje putem govornog automata koji sugerira glasanje za određenu političku opciju. Dojavljeno je i jedno agitiranje predstavnika Katoličke crkve tijekom mise u gradu na istoku Hrvatske.

Općenito govoreći, i u ovoj izbornoj kampanji ponovno se jasno pokazao problem zastarjelih, nepreciznih i nepotpunih odredbi pravnog okvira u vezi medijskog praćenja izbora i kampanje, ali i nejasnoća u vezi toga što je u kampanji dopušteno, a što ne. Važećim propisima nisu zadovoljene potrebe sudionika izbora ni birača da budu kvalitetno informirani kako bi mogli donijeti informiranu odluku na izborni dan. Ovakav zaključak ponovno navodi na potrebu cjelovite reforme izbornog zakonodavstva, kako bi on odgovarala potrebama aktera i građana u demokratski ustrojenim društvima 21. stoljeća.

³ "Ne želimo da nam homoseksualci šetaju po poljani"

4. Financiranje izborne kampanje

Hrvatski sabor je u veljači 2011. godine donio Zakon o financiranju političkih aktivnosti i izborne promidžbe, a u svibnju 2011. izmjene i dopune Zakona.⁴ Donošenjem Zakona napravljen je određeni iskorak prema doseganju međunarodnih standarda i boljem reguliranju ove problematike. Pozitivnu stranu Zakona predstavlja detaljnije reguliranje financiranja izborne kampanje, uvođenje šireg spektra sankcija za kršenje Zakona, uvođenje ograničenja na potrošnju (iako su iznosi za izbore za gradonačelnika Grada Zagreba 500.000,00 kn i za izbore za Europski parlament – 1.500.000,00kn nerealno niski) te smanjenje visine dozvoljenih donacija, što su bile preporuke Vijeća Europe i GONG-a.

Prvi test primjene Zakona bili su parlamentarni izbori 2011. godine, a DIP je po prvi puta provodio nadzor nad financiranjem izbornih kampanja.

Povodom početka službene izborne promidžbe za parlamentarne izbore, GONG i TIH su pozvali stranke, nositelje lista i kandidate da u službenoj izbornoj promidžbi u potpunosti poštuju sve odredbe Zakona o financiranju političkih aktivnosti i predizbornih kampanja, a DIP, kao nadzorno tijelo, da učinkovito provodi Zakon, postavi visoke standarde kroz svoju praksu i adekvatno i na vrijeme sankcionira prekršitelje. Sudionici izbora su posebno pozvani da:

1. do 26.11. dostave izbornom povjerenstvu preliminarna financijska izvješća o primljenim donacijama i troškovima izborne promidžbe, a do 28.11. objave ih na svojim internetskim stranicama;
2. objave konačna izvješća u roku od 15 dana od objave službenih rezultata;
3. u roku od 30 dana nakon održanih izbora objave Financijski izvještaj o financiranju izborne promidžbe s podacima o ostvarenim prihodima, izvorima financiranja te o izvršenim troškovima.

Konačno, GONG i TIH pratili su vrijednosti oglašavanja⁵ u TV programima i tiskovinama, s ciljem procjene troškova pojedinih kampanja i usporedbe tih procjena sa službenim izvještajima stranaka i kandidata. Praćena je količina oglašavanja od početka službene kampanje, 17. studenoga do završetka službene kampanje 02. prosinca 2011. godine. Međutim, u kalkulaciju

⁴ Važno je napomenuti da pri izradi Prijedloga Zakona nije poštivan Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata, koji je donijela Vlada propagirajući ga kao temelj za transparentno donošenje zakona i kvalitetno sudjelovanje javnosti u zakonodavnoj proceduri.

⁵ u kalkulaciju vrijednosti oglašavanja nije bilo uključeno doniranje oglasa od strane poduzeća ili drugih subjekata

vrijednosti oglašavanja nije bilo uključeno doniranje oglasa od strane poduzeća ili drugih subjekata.

Rezultati praćenja financiranja stranaka i analiza dostavljenih izvještaja naznačuju da su stranke ostvarile vidljivi napredak u transparentnosti financiranja izbornih kampanja, ali cjenici i popusti prema kojima su dogovarane cijene oglasnog prostora predstavljaju moguće „sive zone“. GONG i TIH su posebno upozorili da prikazani iznosi ne predstavljaju iznose koje su stranke i nezavisne liste stvarno i platile za troškove oglašavanja tijekom izborne promidžbe te da je moguće kako prikazani iznosi ne sadrže sve popuste (uključeni javno objavljeni popusti /HDZ i HSLŠ/ te srednje vrijednosti popusta). Netransparentnost cjenika i popusta dovodi do toga da podaci nisu provjerljivi, onemogućuje kvalitetan nadzor financiranja izbornih kampanja te otvara prostor za različita tumačenja.

Kako bi dali svoj doprinos transparentnosti financiranja izbornih kampanja, GONG i TIH su pozvali sve medije, a posebice medijske agencije, kao i tvrtke za vanjsko oglašavanje da javno objave koliko su prihodovali za izbornu promidžbu po svakoj stranci, nositelju liste i kandidatu uz odobrene popuste. DIP je u svom mišljenju od 10. listopada 2011. pozvao sve stranke i kandidate da narudžbe za plaćanje promidžbenih poruka daju izravno i neposredno. Ukoliko stranke, koalicije i kandidati daju narudžbe putem pravnih ili fizičkih osoba koje za to ovlaste, DIP je naveo da pravne i fizičke osobe to čine u ime i za račun političke stranke ili kandidata.

Usporedba TIH-ovih i GONG-ovih procjena te podataka iz službenih prijevremenih izvješća i konačnih izvještaja ukazuje na razlike u troškovima oglašavanja kod dvije najveće stranke/koalicije (Kukuriku i HDZ) i kod kandidata Milana Bandića (u njihovim izvještajima navedeno je da je potrošeno manje od procjene vrijednosti oglasnog prostora sukladno metodologiji praćenja), dok kod ostalih stranaka/nezavisnih lista nema značajnijih nejasnih razlika između podataka udruga i službenih izvještaja (neke stranke navele da su potrošile na oglašavanje čak više nego što je utvrđeno praćenjem – moguća razlika je u oglašavanju u lokalnim medijima koje nije obuhvaćeno ovim praćenjem).

Mogući razlozi razlike u troškovima oglašavanja Kukuriku koalicije, HDZ-a i kandidata Milana Bandića:

- stranka/koalicija ostvarila je velike popuste zbog količine oglasa;
- nisu poznati posebni uvjeti i cjenici temeljem kojih je kupovan oglasni prostor i prema kojima su dogovarane cijene i popusti;

- razliku između tržišne vrijednosti oglasnog prostora i prikazanim iznosima u službenim izvješćima platio je netko drugi.

Do zaključivanja pisanja ovog izvještaja (19. siječnja 2012.), sve parlamentarne stranke objavile su tražene izvještaje (no izvještaju HSS-a nije moguće pristupiti u potpunosti).

Gotovo svi sudionici izbora poštivali su zakonske rokove vezano za predaju i objavu financijskih izvješća prije i nakon izbornog dana te konačnog financijskog izvještaja o financiranju kampanja, čime je podignuta razina transparentnosti izbornog procesa.

DIP je objavio da je zaprimljeno 96 konačnih izvješća u roku, 8 izvan roka, a od 34 sudionika u izborima nisu zaprimljena izvješća - uglavnom od stranaka koje nisu prešle izborni prag, nezavisnih lista i pojedinih kandidata pripadnika nacionalnih manjina. DIP je nakon provedenog nadzora obavijestio državno odvjetništvo da su dvije nezavisne liste (Ivan Grubišić i Hrvoje Mirković) primile nedozvoljene donacije od fizičkih i pravnih osoba protiv kojih se vodi postupak naplate dospjelih nepodmirenih obveza prema proračunu ili zaposlenicima.

Zaključno, unatoč pozitivnim pomacima potaknutima novim zakonskim okvirom, političke stranke trebaju shvatiti da je u njihovom interesu da same objave cjenike, uvjete i popuste ostvarene pri oglašavanju te da se značajni popusti transparentno prikažu kao donacije. Naime, postojeće snažno nepovjerenje u političke stranke dovodi u pitanje povjerenje u politički sustav, potom neizravno u funkcioniranje rada tijela javne vlasti, a sve to u konačnici ima negativne posljedice za sve građane.

5. Tijek izbora i zaštita izbornog prava

Izborni dan GONG je pratio na statistički određenom uzorku biračkih mjesta, putem mobilnih timova te na 27 biračkih mjesta u inozemstvu. Izvještavanje tijekom izbornog dana i nakon prebrojavanja glasova te obrada zaprimljenih informacija provodili su se po međunarodno prihvaćenoj metodologiji (eng. "quick count"). Tijekom dana GONG je od promatrača prikupljao sms izvještaje o tijeku izbornog dana (tri puta dnevno), a nakon prebrojavanja glasova na biračkim mjestima izvršeno je paralelno prikupljanje i obrada rezultata izbora (eng. „parallel vote tabulation“, skraćeno PVT).

Parlamentarne izbore promatralo je 527 GONG-ovih promatrača:

- 3. i 4. prosinca 2011. izbore su promatrali promatrači na biračkim mjestima u inozemstvu: u Bosni i Hercegovini (19 promatrača), Srbiji (3), Nizozemskoj (2) te u Švicarskoj, Njemačka i Kanadi po jedan promatrač.

- 4. prosinca 2011. izbore je promatralo 60 promatrača u mobilnim timovima koji su obilazili biračka mjesta u Hrvatskoj, dok je 443 stalnih promatrača bilo smješteno na 443 biračka mjesta odabrana na temelju statistički određenog uzorka.

Svoja opažanja i priopćenja o izbornom danu GONG je temeljio na dojavama svojih promatrača te neanonimnih prijava građana.

Izborni dan u Hrvatskoj i inozemstvu prošao je mirno, u demokratskoj atmosferi i bez značajnijih incidenata. Dojave nepravilnosti odnosile su se prvenstveno na probleme u vezi s ostvarivanjem prava glasa nacionalnih manjina te na pogrešno upisane podatke u popisima birača, iako su za prošle izbore imali ispravne podatke. Veći dio odnosio se i na kršenja izborne šutnje, pojedina nepripremljena i neuređena biračka mjesta, te jedan slučaj nemogućnosti ostvarivanja biračkog prava u inozemstvu. Poseban problem koji se ponavlja na svim izborima je nemogućnost ostvarivanja biračkog prava birača koji se nalaze u bolnicama, staračkim domovima i ostalim stacionarima, o čemu je riječi bilo prije. I dalje ostaje nejasno zašto se ne može organizirati izborni proces u navedenim ustanovama kad se u isto vrijeme on može i redovito se organizira u zatvorima i na brodovima.

Prilikom glasanja pripadnika nacionalnih manjina pojavili su se problemi koji svjedoče o nedovoljnoj educiranosti članova biračkih odbora i samih birača, poput uvjeravanja da smiju glasati samo za opću ili manjinsku listu. Ponavljao se velik broj dojava pripadnika manjina koji su na biračkom mjestu doživjeli neugodnu situaciju zbog potrebe da javno deklariraju svoju etničku pripadnost. Građani su GONG-u dojavljivali da ne razumiju kako funkcionira glasanje manjina, zašto ih se traži na posebnom popisu, zašto se moraju potpisati ako se prebacuju s manjinske u opću izbornu jedinicu, zašto oni koji su na općem popisu ne mogu glasati za manjine, te zašto im je upisana nacionalnost, ako to nikad nisu tražili. Ovi primjeri ponovno upućuju na potrebu sustavne edukacije birača o izbornom procesu, kao i na potrebu znatno adekvatnije edukacije članova biračkih odbora. Na ovome mjestu potrebno je istaknuti kako su GONG-ovi promatrači zamijetili znatno kvalitetniji rad biračkih odbora u Bosni i Hercegovini i Srbiji. GONG je primio na znanje i prigovore koje je SDSS uputio gradskim izbornim povjerenstvima u Rijeci i Opatiji, s biračkih mjesta gdje GONG nije imao svoje promatrače, a koji se odnose na sedam različitih kršenja procedure glasanja pripadnika nacionalnih manjina.

Nadalje, zabilježen je, sukladno dojavama građana, niz pogrešno upisanih podataka o građanima u biračkim popisima, te manjkavosti izbornog materijala poput izostanka biračkih listića, a u jednom slučaju i biračkih popisa za pripadnike nacionalnih manjina.

Biračka mjesta velikom su većinom bila otvorena na vrijeme (prema dojavama GONG-ovih promatrača u 97% slučajeva), međutim, promatrači su dojavili i neke nepravilnosti, pri čemu se najviše radi o nedostatno pripremljenim materijalima na biračkom mjestu, nepravilno zapečaćenim biračkim kutijama, nepomiješanim biračkim listićima, te slučajevima da tajnost glasovanja nije osigurana. Promatračima GONG-a je na nekoliko biračkih mjesta rečeno da, bez prethodne kontrole na višoj instanci, nemaju pravo na prijepis zapisnika o radu biračkih odbora putem kojeg se vrši dodatna neovisna kontrola rezultata na biračkom mjestu. Problem je riješen nakon intervencije predsjednika Državnog izbornog povjerenstva. Zamijećen je kvalitetan rad biračkih odbora u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

Pozivi građana GONG-u uglavnom su se odnosili na njihovu neinformiranost oko načina glasanja izvan mjesta prebivališta, na probleme s popisima birača te kršenja izborne šutnje.

Kršenja izborne šutnje zabilježena su u manjem intenzitetu po cijeloj Hrvatskoj, a uključivala su lijepljenje plakata, slanje SMS poruka, telefonske pozive i postavljanje letaka na vjetrobranskim staklima automobila.

Iako je Obveznim uputama br. VIII DIP-a propisano da birač koji zbog teže bolesti, nemoći ili postojanja invaliditeta nije u mogućnosti pristupiti biračkom mjestu, a izrazi želju glasovati, može obavijestiti birački odbor da ga dođe posjetiti i omogućiti mu glasovanje, birački odbor to nije dužan učiniti ukoliko birač nije dostupan biračkom odboru. Tijekom izbornog dana zabilježen je značajan broj prijava građana o biračkim odborima koji nisu na vrijeme organizirali odlazak kod bolesnih i nemoćnih osoba koje su tako htjele ostvariti svoje biračko pravo.

DIP je zaprimio 11 prigovora tijekom kandidacijskog postupka te 17 vezano za postupak izbora, koji su riješeni u zakonskom roku. Dodatno, Ustavni sud riješio je 9 žalbi u zakonskom roku te donio 9 odluka vezanih za nadzor nad izbornim procesom, uglavnom odbijajući podnositelje zbog formalnih razloga (podnositelji nisu ovlašteni pokrenuti postupak). Odluke DIP-a i Ustavnog suda nisu izazvale značajne reakcije javnosti.

GONG je nakon završetka izbora obavio uvid u izborni materijal s nekoliko biračkih mjesta u BiH. Zamijećen je manji broj izrazito starijih birača u izvacima iz popisa birača, što pokazuje nastavak trenda sređivanja popisa birača, tj. brisanja umrlih birača. Dodatno, zamijećen je veliki broj adresa birača koje nemaju kućni broj, već samo grad/općinu i oznaku 00 ili 000.

6. Objava rezultata

Državno izborno povjerenstvo objavilo je 13. prosinca 2011. konačne rezultate izbora za zastupnike u Hrvatski sabor. Od ukupno 4.504.081 birača upisanih u popis birača, 2.446.831 birača pristupilo je glasanju, odnosno njih 54,32%.

Na izborni dan su nakon zatvaranja biračkih mjesta objavljeni rezultati izlaznih anketa. Za razliku od izlaznih anketa koje služe predviđanju rezultata, PVT metodologijom prikupljaju se službeni rezultati glasanja na biračkom mjestu, što prvenstveno služi verifikaciji službenih rezultata.

Paralelno prikupljanje i obrada glasova je snažan i pouzdan mehanizam za provjeru službenih rezultata izbora i uočavanje izbornih prijevara. Postupak se provodi paralelno uz biračke odbore i izborna povjerenstva, a podaci dobiveni prikupljanjem glasova s pojedinih biračkih mjesta potom se preračunavaju u mandate, odnosno u osvojena zastupnička mjesta u Saboru. U obradu podataka uključene su statističke metode za projekciju rezultata, procjenu greške, procjenu stabilizacije podataka, odabira uzorka biračkih mjesta itd.

GONG je PVT rezultate prikupljene s 443 statistički određena biračka mjesta objavio oko 22:30 sati na svojim Internet stranicama:

<http://www.gong.hr/news.aspx?newsID=3721&pageID=222>

7. Preporuke

GONG, kao i uvijek, na kraju izvještaja predlaže konkretne preporuke za unaprjeđenje izbornog zakonodavstva i procesa. Nažalost, većinom je riječ o preporukama koje ponavljamo nakon svakih izbora, već više od 10 godina. Stoga je najvažnija preporuka da bi nova vlast trebala bez odlaganja krenuti u poboljšanje zakonskog okvira u smislu transparentnosti, pravne sigurnosti i podizanja demokratskih standarda provedbe izbora.

Opća preporuka GONG-a jest objedinjavanje svi zakona o izborima te onih o popisima birača u jedinstveni izborni zakonik, što bi rezultiralo ujednačavanjem tehničkih proceduralnih pravila, s ciljem jednostavnije organizacije i provedbe izbora. Dodatno, potrebno je uvrstiti sadržaj obvezatnih uputa DIP-a u izborni zakonik te popuniti pravne praznine koje su uočene tijekom nekoliko posljednjih izbornih ciklusa.

Biračko pravo

- Izmjena Zakona o izbornim jedinicama koji po postojećem stanju broja birača po izbornim jedinicama narušava jednakost prava glasa hrvatskih građana.
- Ukidanje pasivnog biračkog prava osobama osuđenima za teška kaznena djela, do proteka vremena rehabilitacije, a naročito za vrijeme odsluženja zatvorske kazne.
- Zabrana mogućnosti da nositelj izborne liste bude osoba koja nije kandidat na toj listi u toj izornoj jedinici te da uvođenje obaveze da kandidat na listi mora imati prebivalište u izornoj jedinici u kojoj se kandidira.
- Omogućavanje biračkog prava osobama koje su lišene poslovne sposobnosti u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Izborna administracija

- Potpuna profesionalizacija DIP-a u smislu postojanja članova kojima je to jedini posao, kako bi ono moglo organizirati i provoditi izbore u skladu s međunarodnim standardima, ali i ispunjavati ostale zakonom propisane nadležnosti posebice u vrijeme kad nema izbora (informiranje birača, kandidata i medija, rad na poboljšanju izbornog zakonodavstva, nadzor nad popisima birača, izrada stručnih publikacija, analitičko izvještavanje i objava svih podataka u vezi izbora, nadležnost nad kontrolom financiranja izbornih kampanja i političkih stranaka tijekom i nakon izbora). Uz to, zbog kompleksnosti izbornih procesa, u DIP bi, osim pravničke, trebalo uključiti i druge struke npr. politolozi, sociolozi, ekonomisti i dr. Dodatno, DIP-u treba dati zakonsku mogućnost da izdaje mišljenja vezano za izborni proces koja tijela javne vlasti trebaju poštivati i provoditi, nadzor nad sadržajem promidžbe te mogućnost zakonodavnih inicijativa.
- Uspostaviti funkcionalan sustav edukacije nižih tijela koja provode izbore od strane DIP-a, kako prije samih izbora tako i u vremenu kad nema izbora.
- Provoditi dodatnu edukaciju sudionika izbora o demokratskim standardima i zaštiti njihovih prava u izbornom procesu.

Popisi birača

- Ustrojavanje jedinstvenog državnog registra građana i pratećih izmjena Zakona o boravištu i prebivalištu građana te Zakona o popisima birača kojima će se riješiti problemi u vođenju prebivališta i popisa birača.

- Sve institucije uključene u organizaciju i provedbu izbora bi trebale aktivno promišljati i koristiti moderne informatičke mogućnosti radi lakše provedbe izbora i lakšeg ostvarivanja biračkog prava od strane birača.
- Pojednostaviti proceduru prijave birača za glasanja izvan mjesta prebivališta, uključujući i korištenje suvremenih informatičkih mogućnosti, posebice za birače u Hrvatskoj.
- Na sustavan način brisati preminule osobe u popisima birača za tzv. dijasporu, tj. hrvatske državljane bez prebivališta u Republici Hrvatskoj, u svrhu osiguravanja ažurnosti popisa i smanjivanja mogućnosti manipulacija na izborima.

Izborna kampanja i promidžba

- Detaljno propisati pravila i sadržaj te obveze i prava kandidata i medija tijekom trajanja izborne promidžbe, uz razlikovanje medija u javnom i privatnom vlasništvu, s obzirom na različite funkcije koje ispunjavaju. Odredbe bi trebale ići u smjeru poštivanja ravnopravnog pristupa svim medijima za sve kandidate na izborima, što se ne očituje isključivo u dodjeljivanju jednakog vremenskog termina za predstavljanje, a o čemu govore i međunarodne preporuke o načinima predstavljanja kandidata.
- Revizija pravila o medijskom praćenju izbornih kampanja s naglaskom na osiguravanje uredničke slobode i odgovornosti.
- Značajno povećati broj potpisa potrebnih za kandidiranje nezavisnih lista.

Financiranje kampanje

- Zakonom je potrebno jasnije propisati da se svi troškovi i donacije u pretkampanji moraju platiti s posebnog računa, a ne s redovnih računa.
- Izvješća i konačan izvještaj sudionika izbora moraju biti detaljni i posebno sadržavati iznose i vrstu troškova oglašavanja i trajanje oglašavanja. Primjerice, izvještaji bi trebali sadržavati posebnu stavku troškovi oglašavanja te podstavke poput:
 - troškovi oglašavanja na televizijama, radiju, tisku, Internetu uz trajanje u satima, minutama i sekundama po vrsti i nazivu medija, tj. broju pojavljivanja.
 - troškovi vanjskog oglašavanja – *billboardi*, *citylightovi*, plakati, ostali načini vanjskog oglašavanja kroz količinu zakupa, trajanje, cijenu.

- Objaviti kao donaciju i iznos ostvarenog popusta za medijsko oglašavanje izborne promidžbe - popust po vrsti medija/oglašavanja i trajanju oglašavanja kao i cjenike temeljem kojih su ugovorene cijene oglasnog prostora kako bi se moglo utvrditi jesu li sve stranke ostvarile popuste u istim omjerima.
- Mediji, a posebice medijske agencije, nacionalne TV, radio i novinske kuće bi trebale doprinijeti transparentnosti financiranja izborne kampanje u smislu objavljivanja iznosa koji su uprihodili tijekom izborne kampanje, tj. ukupnih troškova uplaćenih za izbornu promidžbu po svakoj stranci, nositelju liste i kandidatu, uz odobrene popuste.

Izborni dan

- S obzirom da su političke stranke direktno zainteresirane da se izbori provedu pošteno i transparentno, potrebno je zakonom omogućiti stranačko promatranje izbora i na parlamentarnim izborima.
- Omogućiti glasovanje biračima u zdravstvenim ustanovama (koji u njima duže borave) kao i u staračkim domovima i ostalim stacionarnim ustanovama.
- Osigurati prilagodbu i podršku osobama s invaliditetom na biračkim mjestima.